

ної програми змін в соціально-економічній та адміністративно-правовій сферах. Все це закономірно призвело до економічної катастрофи і розвалу радянської системи.

Ряд дозованих та обмежених ліберальних заходів, спрямованих на пожвавлення і "покращення" соціалістичної економіки, які у 1986–1987 рр. застосувало радянське керівництво, через свою половинчатість та непродуктивність лише дезорганізували і дестабілізували економіку, порушивши планові механізми і не створивши нових ринкових. Подальша радикалізація (з 1988 р.) ліберальних реформ в економіці, відбувалася ще більш безконтрольно і бездумно, під постійним впливом внутрішньополітичних та зовнішньополітичних чинників (тиском на Уряд "демократизованого" суспільства, боротьбою за популярність і владу конкуруючих лідерів та груп у "верхах", впливом "Заходу").

Відтак, за умов "політичної свободи" та розвалу адміністративно-управлінського апарату (особливо після усунення монопольного становища партії в управлінні країною), слабкість центрального керівництва країни фактично пускала реформи на самоті, визначаючи не розробленість адекватних правових положень та безпомічність контролюючо-силових структур. В результаті відбувалося фактично розграбування країни, оскільки за цих обставин, найбільш економічно вигідним було просто розтягувати і вивозити державні капітали та продукцію за кордон. Погіршення економічної ситуації в країні відбувалося і через величезні витрати держави на ліквідацію техногенних і природних катастроф, кількість яких збільшилась у ці роки (значною мірою через розвал технологічної та суспільної дисципліни).

За відсутності чіткого законодавства і державного контролю, що регулювали б хід реформ і нові соціально-економічні відносини, в країні негайно виріс злочинний світ та мафіозні структури. В цій ситуації, все більша частина партійної еліти, відчуваючи тиск та настрої

радикалізованого суспільства, очолює "ліберально-демократичні ринкові процеси" і використовує своє владне становище, відсутність адекватної судової і законодавчо-правової системи, щоб конвертувати свою владу у власність та багатство і таким чином зберегти в майбутньому свої владні позиції у суспільстві.

1. Бойко О.Д. Спроба прискорення: уроки перших кроків перебудови (на прикладі України) // Література та культура Полісся. – 2002. – Вип.19.
2. Бойко О.Д. Феномен перебудови: причини, суть, наслідки // Сучасність. – 2002. – №6. – С. 84–96.
3. Горбачев М.С. Жизнь и реформы // – М., 1995. – Т.2.
4. Грабович О.П. Крах радянського Союзу та незалежність України // Сучасність. – 1992. – №4. – С.32–42.
5. Декларація про державний суверенітет України. – К., 1990.
6. Діденко Ю.С. Народний рух України у державотворчих процесах України (1988–2002) – Одеса, 2006.
7. Камінський А.В. На перехідному етапі. "Гласність", "перебудова" і "демократизація" на Україні – Мюнхен, 1990.
8. Карабанов М.Г. Від всевладдя до краху: КПУ-КПРС у 1985–1991 рр. – К., 1993.
9. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием – М., 2002.
10. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация. От великой победы до наших дней – М., 2002.
11. Коропечий І.Д. Економічна спільнота і національна суверенність // Сучасність. – 1989. – №10. – С. 57–65.
12. Кравчук Л.М. Останні роки імперії. Перші роки надії – К., 1994.
13. Кравчук Л.М. Маємо те що маємо. Спогади і роздуми – К., 2002.
14. Кульчицький С.В. Хроніка державотворчого процесу // Історія України. – 2001. – № 11.
15. Нагорна Л.М. Термідор по горбачовськи: крах ілюзій // Перебудова: задум і результати в Україні (до 10-річчя проголошеного курсу на реформи): матеріали науково-теоретичного семінару. – К., 1996.
16. Плав'юк М.О. Вирішальний внесок націоналізму в боротьбі за українську державність // Розбудова держави. – 1992. – №7. – С.10–11.
17. Смольников Ю.А. Рух за поширення української мови в УРСР (кінець 1980-х років) // Україна XX століття: культура, ідеологія, політика. – 2002. – Вип. 6.
18. Согрин В.Л. Перестройка: итоги и уроки // Общественные науки и современность. – 1992. – №1.
19. Стасюк І.К. Україна на етапі перебудови: від складової імперії до незалежної держави // Вісник державного університету "Львівська політехніка". – 1999. – Т.377.
20. Субтельний О.С. Розпад імперії та утворення національних держав: випадок України // Сучасність. – 1994. – №12. – С. 65–72.
21. Фролов Ю.Т. Крушители империи СССР. 1982–1991 гг. – Донецьк, 2002.
22. Чайківський Б.С. Десять днів, що потрясли бюрократичну систему України // Сучасність. – 1990. – №2. – С. 62–72.
23. Чешко С.С. Распад Советского Союза: Этнополитический анализ – М., 1996.

Надійшла до редколегії 17.02.10

Т. Пшеничний, канд. іст. наук (Київ. ун-т), В. Гойман, ст. викл. ВП НУБІП

УКРАЇНЬСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В ЖИТТІ НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ

На підставі широкої історіографічної бази у статті аналізується роль Української Греко-Католицької Церкви у різних сферах життя населення Західної України у першій половині ХХ ст.

On the basis of the big historiography base in article the role of the Ukrainian Greco-catholic church in different spheres of a life of the population of the Western Ukraine in first half XX centuries is analyzed.

Протягом багатьох десятиліть складалося так, що церква в Україні часто ставала тим суспільним інститутом, навколо якого гуртувався інтелектуальний потенціал нації, розроблялися засади української державності, формувалася українська національна ідея. Особливу роль у процесі збереження національної ідентичності відіграла, зокрема Українська Греко-Католицька Церква, яка на початку ХХ ст. виступила на захист населення Західної України, що перебувало під владою трьох держав – Польщі, Румунії і Чехословаччини. Особливо важливу роль у ній відіграв митрополита Андрея Шептицького, який був не лише як духовний лідер, а певною мірою гарантом суспільного життя. Саме за його активної духовної та громадської діяльності наприкінці ХІХ – і аж до 1944 р. (смерть митрополита Андрея), відбулося піднесення національної свідомості населення Західноукраїнських земель, його духовності тощо. Так, попри складні і буремні події, які були викликані Першою Світовою війною, репресіями з боку колоністів, митрополиту А. Шептицькому вдалося згуртуватися суспільство навколо спільної мети, суть якої полягала у наданні допомоги дітям, сиротам, немічним, хворим тощо.

Сьогодні дане питання потребує особливої уваги, оскільки через брак інформації окрема частина суспільства сприймає греко-католицьку церкву, як чинник, що породжує нестабільність в українській державі, проводить свою політику спрямовану на завоювання першості тощо. Також актуальність проблеми полягає й у відсутності ґрунтовних досліджень присвячених ролі УГКЦ у житті населення України. Так, дане питання частково висвітлюється у працях А. Сапеляка [8], А. Великого [1], В. Марчука [4], у яких вчені сходяться на тому, що заслугою греко-католицької церкви у першій половині ХХ ст. є здатність жити і вижити у складних умовах, стати осередком культурного і духовного відродження Західноукраїнських земель. Саме вона у складних подіях того часу змогла зберегти самобутність свого обряду, не піддала асиміляторській політиці культуру, мову і традиції українців. Вона не лише їх зберегла, але зробила чинником формування української християнської культури [2].

Так, на роль УГКЦ та її духовенства у житті населення Західної України звертали увагу дослідники протягом усього ХХ ст. Насамперед варто зазначити, що особливе місце у висвітленні даної проблеми відіграли

праці, які були опубліковані закордоном. Зокрема важливе значення у розкритті цього питання відіграли представники української еміграції, серед яких А. Великий [1]. Автор зазначає, що прихід у січня 1901 р. на Галицький митрополичий престол Андрея Шептицького і розгорнута ним широка духовна, церковна, культурна, а також всенародна діяльність, мала важливе значення для українського народу загалом і церкви зокрема. Перебуваючи на службі він займався просвітою як духовенства так і народу загалом. Автор зазначає, що його візитації ставали приводом обнови релігійного життя, зокрема на Буковині й серед гуцулів. Саме до останніх А. Шептицький написав своє окреме послання на гуцульським діалекті, чим підкреслив свою повагу до місцевої культури [1, с. 25].

Також до різних ініціатив, які започаткувала греко-католицька церква і духовенство Галичини напередодні Першої Світової війни були різноманітні медичні, соціальні та культурні заклади. Так у 1902 р. за ініціативи А. Шептицького у Львові було засновано безкоштовну лікарню мешканцям всієї Галичини "Народна Лічниця". Це був єдиний український шпиталь в Галичині в часи пацифікації. Особливу увагу автор звертає на діяльність соціальних закладів, які надавали матеріальну допомогу українському населенню напередодні війни. Одним із них була "Українська Щадниця". Саме розвиток таких установ позитивно вплинув на розвиток сільського господарства краю, які часто кредитували селян [1, с. 84 – 85].

Ще одною постаттю Української Греко-Католицької Церкви, яка відіграла важливу роль в історії України, був священник Августин Волошин. Саме українці під його проводом розгорнули жваву культурно-освітню і господарську діяльність. Зокрема було засновано "Просвіти", організовано кооперативи, театр, підкарпатський банк, часописи та різні освітні товариства. Тому, А. Великий стверджує, що саме в 30-ті рр. греко-католицьке духовенство відіграло основну роль у відродженні суспільного життя Карпатської України [1, с. 217].

Із здобуттям Україною незалежності важливу місце у висвітленні діяльності греко-католицького духовенства у житті населення Західної України зайняли праці вітчизняних істориків та науковців. На початку 1990-х рр. над цієї проблемою активно працює В. Чоповський, який зазначає, що одним з центрів культурного, духовного і національного розвитку західноукраїнського суспільства на початку XX ст. стає Українська Греко-Католицька Церква. Як свідчення, автор наводить цитату із проповіді митрополита Андрея Шептицького, яку той виголосив з нагоду відзначення річниці народження Маркіяна Шашкевича: "В українському Галицькому патріотизмі мало історичних традицій, мало державної політичної думки, однак на цій лінії визначним і характерним є те, що відбувається прагнення іти в народ. Всі маємо те розуміти, що люд – це наша сила, що його добро – наша будучність" [11, с. 20].

На роль греко-католицького духовенства у національно-культурному житті Галичини звертає увагу й І. Нагаєвський. Автор зазначає, що церква в Галичині виховувала нову генерацію борців за національні права народу, більше того, може, навіть із занедбанням виховання людей з повним християнським світоглядом, як це було в інших державних народів [5, с. 379]. І дійсно, не було жодної сфери суспільного життя, у якій б не брало участь духовенство, а тому народ покладав на них своє повне довіря. Не обминає автор і ролі А. Шептицького у національному відродженні Західноукраїнських земель. Зокрема звертає увагу на його боротьбу з колонізацією, що часто набувала широких відгуків в європейській пресі. Так, патріотична промова

глави УГКЦ в Палаті панів у Відні напередодні Першої Світової війни, у якій відстоювалися права українського народу, викликала неабиякий резонанс у на теренах колишньої Речі Посполитої. Зокрема А. Шептицький виступив із підтримкою студентів, які бойкотували Львівський університет через його колонізаторську політику, ба більше того, у знак протесту ним на рік було закрито духовну семінарію, а всіх студентів богослов'я направлено навчатися за кордон за власний кошт [5, с. 379 – 380].

Такої ж позиції щодо греко-католицької церкви в Західних регіонах України притримуються й сучасні науковці. Так, Ю. Федорів у своїй праці підсумовуючи діяльність греко-католицького духовенства на початку XX ст. вказує, що саме через них молодь могла здобувати освіту, як дома, у Львівському університеті, так і закордоном, в Австрійських вищих навчальних закладах. Таким чином, церква ставала головним ядром у поширенні національної свідомості, розбудові шкільництва, збереженні рідної мови. Окрім цього вона впливала на економічне життя краю, тобто виступала на підтримку розвитку сільського господарства тощо [10, с. 278 – 279].

Великого значення та авторитету серед суспільства Українська Греко-Католицька Церква набула під час визвольних змагань 1917 – 1918 рр. Так, В. Превезій вказує на той факт, що для підтримки населення у бойових діях 1918 – 1920 рр. греко-католицькі священники ставали польовими духівниками у військових формуваннях Української Галицької Армії. Так, їхня присутність в рядах УГА додавала бійцям впевненості, що справа, за яку вони боролися, була святою [7, с. 5]. Підсумовуючи участь греко-католицького духовенства у житті населення під час Першої Світової війни автор зазначає, що в умовах тотального терору така підтримка надавала масовим протестам, що мали місце в Україні, зокрема в Галичині, загальнонаціонального характеру [7, с. 12].

У своїй праці автор також проливає світло на участь монаших чинів та згромаджень східного обряду у житті населення Галичини в часи українсько-польської конфронтації. Одним із найважливіших монаших чинів у Західній Україні був чернечий чин Святого Василя Великого (ЧСВВ), монахи якого брали участь у війні, були капеланами у лавах Української Галицької Армії, створювали шпиталі для поранених, виступали проти переходу українських священників до західного обряду, а відповідно й проти його насадження на українських землях тощо [7, с. 9 – 12].

Однак по відношенню до останнього у науковців думки розходяться. Зокрема у виданні "Влада і церква на Україні (перша половина XX ст.): збірник наукових праць" зазначається, що якихось дій, спрямованих на златинення східного обряду з боку ієрархії уніатської церкви, не було. Латинські запозичення вводилися самотовільно і поодинокі. Зміст східної традиції, яку називали "руський порядок", зберігався з переконання в тому, що її духовне багатство рівноцінне латинському обряду, а тому не слід його нехтувати [2, с. 25].

Не менш важливе значення на західноукраїнських землях мало згромадження Сестер Службениць Непорочної Діви Марії. Так, у праці Д. Славути, яка стосується історії зародження і його становлення наголошується, що одним з головних його завдань було заснування захоронок для сільських дітей, надання допомоги бідним і хворим тощо. Особливо важливу роль Сестри Службениць відіграли під час і після війни, коли вони працювали у польових лікарнях і шпиталях. Автор у книзі наводить певні статистичні дані, які проливають світло на працю сестер у цій сфері життя. Так, 72 Сестри Службениць було призвано працювати у війсьній лікарні. Окрім такої діяльності, сестри йшли у війсьні зони

для порятунку сиріт [9, с. 43, 46, 166]. Таким чином, з огляду на ті основні сфери діяльності, у яких працювало греко-католицьке монашество, їхня роль для суспільства була вкрай необхідна.

Не можна обійти увагою і тієї ролі Української Греко-Католицької Церкви, яку вона відіграла у державотворчому процесі. А відтак заслуговує на увагу праця митрополита Андрея Шептицького "Як будувати рідну хату?". У ній містяться роздуми про розбудову національної держави, які з плином часу не втратили своєї актуальності і важливості, позаяк проблема української нації глибоко закорінена у її ментальності. Ідеалом національного життя, на думку автора, є "... рідна Хата-Батьківщина", для "будівництва" якої суспільство повинно створити такі суспільно-християнські обставини, які б гарантували громадянам "правдиве і стає щастя та мали вдосталь внутрішньої сили, щоб поборювати відосередні тенденції внутрішнього розкладу" [12, с. 3]. У праці зазначається про необхідність створення у молодій державі національної інтелектуальної еліти, яка б виховувалася на "... спільному почутті солідарності, традицій, чеснот, і змогла виступити чинником консолідації українського суспільства по обидва боки Дніпра" [12, с. 5 – 6].

На участь УГКЦ у політичному житті населення України звертає увагу й У. Кошетар. У своїй роботі автор зазначає, що для збереження української національної ідентичності на західноукраїнських землях, а у першу чергу в Галичині протягом 1900 – 1939 рр. провідну роль відіграв український консерватизм, носієм якого була греко-католицька церква, яка мала структуровану організацію, демонструвала прихильність традиції, пропагувала соборність Української держави тощо. Більше того, в кінцевому результаті згаданий тип консерватизму і став засобом консолідації українського суспільства, збереження мови, віри, звичаїв в умовах австрійської та польської окупації [3, с. 3]. Разом з тим автор зазначає, що з 1 січня 1931 р., після утворення Українського Католицького Союзу, українська греко-католицька церква особливо засвідчила про свою участь у суспільному, а відтак і політичному житті Галичини. З цього приводу у праці наводяться й ті загально-соціальні функції, які безпосередньо мали політичне забарвлення і значення:

- Комунікативна, завдяки якій підтримувався зв'язок з української діаспорою;
- Інтегративна, орієнтована на підтримку конфесійної етнічної спільноти, зміцнення підвалин державності;
- Консервативно-зберігаюча. Греко-католицьке духовенство спрямовувало свої зусилля на збереження національних традицій, рідної мови українського населення регіону, про що зазначалося вище;

- Когнітивна, пов'язана із здатністю надавати віруючим інформацію про політичні події з позиції власної соціальної доктрини;

- Орієнтаційна, спрямована на допомогу мирянам у визначенні ставлення до суспільно-політичних подій, формуванні потреби в служінні суспільству та жертвовності;

- Релігійно-політичним символом забезпечення. Тобто, приналежність соціуму до греко-католицької церкви у першій половині XX ст. трактувалася як протидія полонізації галицького суспільства і проникненню політичного москвофільства [3, с. 5 – 7].

Таким чином, як зазначає О. Недавнія, аналізуючи роль і місце Української Греко-Католицької Церкви у суспільних процесах Західної України у першій половині XX ст. Маємо змогу простежити поступове здобуття собі авторитету на міжнародній арені. Тобто, УГКЦ ставала полонізацією енергійного, готовою до опору будь-якому релігійному, ідеологічному, політичному тиску, здатною відповідати на виклики часу [6, с. 158].

Отже, у вітчизняній історичній науці існують різні оцінки українського греко-католицизму. Так, від вкрай негативних, які часто-густо не аргументовані, і до тих позитивних, які даються науковцями через максимальне осмислення ролі Української Греко-Католицької Церкви та її духовенства у консолідації українського суспільства під час складних подій першої половини XX ст., а також формуванні української нації загалом. Тому, акцентування уваги у статті на найбільш вагомій роботі українських греко-католиків покликано прибрати гострі кути у сьогоднішньому відношенні українського суспільства до УГКЦ.

1. Великий А. З літопису християнської України. Церковно-історичні реколекції з Ватикану / А. Великий. – Рим: Вид-во оо.Василіян. – У 9 т. – Т. 9 (XX ст.). – 1977. – 304 с. 2. Влада і церква в Україні (п.п. XX ст.): 36. наук. пр. / Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України; Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г. Короленка / Упоряд. В.О. Пащенко. – Полтава, 2000. – 136 с. 3. Кошетар У.П. Українська греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини (1900 – 1939 рр.): Навч. Посібник / У.П. Кошетар. – К.: МАУП, 2005. – 128 с. 4. Марчук В. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України XX ст. / Автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / В. Марчук. – Чернівці, 2004. – 35 с. 5. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К.: Укр. письменник, 1994. – 413 с. 6. Недавнія О.В. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом / О.В. Недавнія. – К.: Генезис, 2000. – 218 с. 7. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20 – 30-х рр. XX ст. / В. Перевезій. – К.: Стило, 1998. – 48 с. 8. Сапеляк А. Україна кризь віки: релігійно-церковний аспект / А. Сапеляк. – Львів: "Червона Калина", 2006. – 262 с. 9. Славутич Д. Молитва і служіння. Біографія Слугині Божої Йосафати Гордашевської / Д. Славутич. – Торонто, 1996. – 178 с. 10. Федорів Ю. Історія церкви в Україні / Ю. Федорів. – Львів-Люблін: Свічадо. – 2001. – 361 с. 11. Чиповський В. Будителі національного духу / В. Чиповський. – Львів: б.м., 1993. – 64 с. 12. Шептицький А. Як будувати рідну хату? / Андрей Шептицький. – Львів: Свічадо, 1999. – 48 с.

Надійшла до редколегії 17.02.10

О. Сморжевська, канд. іст. наук (Київ. ун-т)

ЛІТОЧИСЛЕННЯ ТА ПОНЯТТЯ ЧАСУ В ТЕОРЕТИЧНИХ РОЗРОБКАХ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО РІДНОВІРСЬКОГО РУХУ

Розглянуто найпоширеніші в рідновірському середовищі літочисельні системи і їхнє обґрунтування, розуміння рідновірами такої категорії як час.

The most widespread in native environment systems of chronology and their substantiation are considered, understanding by native fighters such category as time is considered.

Одним з духовних феноменів другої половини XX ст. стало чергове відродження (або повернення) до язичницьких витоків свого народу. Ми не маємо на увазі релігійну культуру, наприклад, деяких африканських племен або племен Амазонії. Мова йде саме про "цивілізоване" суспільство. Не будемо акцентувати увагу на

причинах появи в певних колах суспільства, насамперед в середовищі творчої та наукової національно налаштованої інтелігенції, зацікавленості язичництвом як способом життя. Це питання досить широко висвітлювали в своїх працях вітчизняні та закордонні дослідники: Т. Беднарчик, М. Власова, О. Гуцуляк, П. Джонс,